

ISSN: 2146-4901
e-ISSN: 2667-6575

Gönüllülük Davranışının Dinî Motivasyonlarına Panoramik Bakış *Panoramic View on Religious Motivations of Volunteering Behavior*

Zeynep ÖZCAN

ORCID: [0000-0003-0160-6955](https://orcid.org/0000-0003-0160-6955) | E-Posta: zeynepozcan@karabuk.edu.tr

Doç. Dr, Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı
Assoc. Prof., Karabuk University, Faculty of Theology, Department of Psychology of Religion
Karabük, Türkiye

ROR ID: [04wy7gp54](https://ror.org/04wy7gp54)

Article Information / Makale Bilgisi

Citation / Atıf: Özcan, Zeynep. "Gönüllülük Davranışının Dinî Motivasyonlarına Panoramik Bakış".
Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 35 (Aralık 2024), 238-264.
<https://doi.org/10.35415/sirnakifd.1509445>

Date of Submission (<i>Geliş Tarihi</i>)	02.07.2024
Date of Acceptance (<i>Kabul Tarihi</i>)	31.10.2024
Date of Publication (<i>Yayın Tarihi</i>)	15.12.2024
Article Type (<i>Makale Türü</i>)	Research Article (Araştırma Makalesi)
Peer-Review (Değerlendirme)	Double anonymized – At Least Two External (Çift Taraflı Körleme / En az İki Dış Hakem).
Ethical Statement (<i>Etik Beyan</i>)	It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited. (<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>)
Plagiarism Checks (<i>Benzerlik Taraması</i>)	Yes (<i>Evet</i>) – Ithenticate/Turnitin.
Conflicts of Interest (<i>Çıkar Çatışması</i>)	The author(s) has no conflict of interest to declare (<i>Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.</i>)
Complaints (Etik Beyan Adresi)	suifdergi@gmail.com
Grant Support (<i>Finansman</i>)	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research. (<i>Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.</i>)
Copyright & License (Telif Hakkı ve Lisans)	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. (<i>Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.</i>)

Öz

Dinin özgeci tutum ve davranışları aktif olarak teşvik etmesi ve özgeci insanların toplum yanlısı davranışlara daha fazla meyilli olması, gönüllülük ile din arasında döngüsel bir ilişkinin var olduğunu düşündürmektedir. Bu düşünceden hareketle araştırmada, gönüllü yardım davranışının dinî motivasyonlarının ortaya çıkartılması amaçlanmıştır. Dinin aynı zamanda yardım temelli gönüllü hareketi infak ve sâlih amel bağlamında bir ibadet hükmünde sunması, doğal olarak dinî hassasiyetleri olan bireylerin birer gönüllü olup olmadığı sorusunu beraberinde getirmektedir. Bu nedenle araştırmanın tecrübi boyutunda temel problem olarak ele alınan bu soruya cevap aranacaktır. Araştırma nitel desenli olup fenomenolojik yöntemle ele alınmıştır. Mülakat tekniği ile elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulup yorumlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 eğitim öğretim yılında Karabük Üniversitesinde öğrenim gören 53 öğrenci kulüp temsilcisi oluşturmaktadır. Yaş ortalaması 23,5 olan çalışma grubu, yapılandırılmış mülakat sorularını internet tabanlı Google anket formu üzerinden cevaplamıştır. Gönüllü yardım davranışlarının motivasyonlarına yönelik yapılan açıklamalardan hareketle gönüllü bireylerin gönüllülük faaliyetlerine katılmasının arka planında karmaşık bir yapı olduğunu söylemek mümkündür. Mikrodan makroya uzanan geniş bir yelpazede farklı değişkenlerin etkili olduğu bu süreçte, genel olarak alturistik ve egoistik amaçlar çerçevesinde bir sınıflandırma yoluna gidildiği görülmektedir. Dinî öğretinin, toplumsal dayanışma ve yardımlaşmaya verdiği önem, bencil eğilimlere yönelttiği eleştiri ve evrensel ahlaki değerlere yaptığı vurguyla yardım temelli gönüllü yardım davranışta bulunmayı destekleyen önemli bir motivasyon kaynağı olduğu söylenebilir. Gönüllü yardım davranışı sergilemek için dinî bir grup ya da cemaat içinde bulunmanın gereğine büyük oranda katılmayan katılımcıların yanı sıra dinî grup ya da cemaat içinde bu tür faaliyetleri yürütmenin, motive edici ve duygu coşkunluğunu artırıcı etkisini vurgulayan katılımcıların da olduğu dikkat çekmektedir. Araştırma bulgularına göre katılımcıların tamamı gönüllü yardım davranışının topluma fayda sağlayacağına inanmaktadır. Bu bağlamda katılımcılar gönüllü yardım davranışının hem toplumun birlik ve beraberliğini sağlayacağını hem de güven ve adaleti sağlayarak huzurlu bir dünyanın inşasına hizmet edeceğini düşünmektedir. Katılımcıların ihtiyaç sahibi insanlara karşı duyarlı olmalarında ve gönüllü yardım davranışı sergilemelerinde etkili olan en temel motivasyonlara bakıldığında, birey temelli motivasyon cümlelerine verilen puanların toplum temelli dinî motivasyon cümlelerine verilen puanlara göre nispeten daha az olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgulardan hareketle katılımcı grubun, toplum temelli özgeci davranışı her fırsatta teşvik eden dinî motiflerle gönüllü yardım davranışına daha fazla güdülendikleri söylenebilir. Yerli ve yabancı literatür bulguları ile teorik çerçeve göz önüne alındığında dinî öğretinin ötekine karşı duyarlı davranışı desteklemesi ve yardım temelli gönüllü davranışı açık bir şekilde teşvik etmesi sebebiyle dinî hassasiyete sahip kişilerin dinî motivasyonlarla bu davranışa yönelme ihtimallerinin daha yüksek olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle din eğitimi veren kurum müfredatlarında bu konunun vurgulanması, daha istendik sonuçların ortaya çıkmasını kolaylaştıracaktır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Gönüllülük, Yardımseverlik, Motivasyon, Dinî Motivasyon.

Abstract

The fact that religion actively encourages altruistic attitudes and behaviors and that altruistic people are more inclined to engage in prosocial behaviors gives rise to the thought that there is a cyclical relationship between volunteering and religion. Based on this idea, the research aimed to reveal the religious motivations of volunteering helping behavior. Since religion also presents help-based voluntary action as a form of worship in the context of infak and righteous deeds, it naturally raises the question of whether individuals with religious sensitivities are volunteers. Therefore, in the empirical dimension of the research, an answer to this question, which is considered as the main problem, will be pursued. The research has a qualitative design and was handled through the phenomenological method. The data obtained through the interview technique was subjected to content analysis and interpreted. The study group of the research consists of 53 student club representatives studying at Karabük University in the 2023-2024 academic year. The study group, whose average was about 23.5, answered the structured interview questions via the internet-based Google survey form. Based on the explanations regarding the motivations of volunteer helping behaviors, it can be said that there is a complex structure behind the participation of volunteer individuals in volunteering activities. In this process, in which different variables are effective in a wide range from micro to macro, it is generally seen that a classification method is used within the framework of altruistic and egoistic purposes. Religious teachings are seen to be an important source of motivation that supports voluntary helping behavior with the importance they give to social solidarity and cooperation, their criticism of selfish tendencies, and their emphasis on universal moral values. Along with the participants who largely disagreed with the necessity of being in a religious group or congregation in order to perform voluntary aid behavior, there were also participants who emphasized the motivating and emotionally enthusiastic effect of conducting such activities within a religious group or congregation. According to the research findings, all of the participants think that voluntary helping behavior will benefit society. In this context, the participants think that voluntary helping behavior will both contribute to the unity and solidarity of society and serve the construction of a peaceful world by building trust and justice. When looked at the main motivations that are effective in the participants' sensitivity towards people in need and voluntary helping behavior, it was found that the scores given to individual-based motivation sentences were relatively less than the scores given to community-based religious motivation sentences. Considering these findings, it can be said that the participant group is more motivated to voluntary helping behavior by religious motives that encourage community-based altruistic behavior at every opportunity. It is thought that people with religious sensitivity will be more likely to engage in this behavior with religious motivations due to the fact that religious teaching supports sensitive behavior towards the other and explicitly encourages help-based voluntary behavior. Considering the findings of the domestic and foreign literature and the theoretical framework, it is thought that people with religious sensitivity will be more likely to engage in this behavior with religious motivations as religious teaching supports sensitive behavior towards the other and explicitly encourages help-based voluntary behavior. Therefore, emphasizing this issue in the curriculum of religious education institutions will make it easier for more desirable results to emerge.

Keywords: Psychology of Religion, Volunteering, Helpfulness, Motivation, Religious motivation.

Giriş

Modern hayatın yaşamı kolaylaştıran pek çok yönüne rağmen insanları kapitalizmin rekabetçi ortamlarında tüketim kalıplarıyla kuşatıyor olması, onları hem kendilerine hem de ötekine karşı yabancı hale getirmiştir. Oysaki insan, beyni ötekine kenetli ve ancak ondan alacağı destekle büyüyebilen sosyal bir varlıktır. Bu bağlamda bireyin ihtiyaç duyduğunda çevresinden elde edeceği maddi ve manevi desteği almadan içinde bulunduğu sistemin varlığını devam ettirebilmesini düşünmek zordur.¹ Literatürde “sosyal destek” olarak anlam bulan bu gerçeğin ihmal edilmiş olmasının insanlığa bedeli ise çok ağır olmuştur.²

Modernleşmeyle birlikte bencil bir yaşam algısının beraberinde getirdiği yıkıcı yalnızlık, insanlığı her geçen gün daha da mutsuzlaştırırken, biz nerede hata yaptık sorgulamasının gecikmemiş olması umutları yeniden yeşerten bir gelişme olarak kabul edilebilir. Çözüm arayışlarını beraberinde getiren bu gelişme, yaratılış kodlarına geri dönmenin en etkili çözüm olacağı fikrinin farklı çevrelerde kabul görmeye başlamasıyla yeni bir boyut kazanmıştır.³ Özellikle bilimsel arenada insanın olumlu duygularla mücehhez, iyiye yönelimli, potansiyel bir varlık olduğu görüşünün karşılık bulmasıyla yankılanan bu öneri, farkındalık temelli bir sorgulamayı da beraberinde getirmiştir. Farklı bilimsel disiplinler içerisinde kuramsal anlayışları bile ortaya çıkaran bu sorgulamanın en somut sonuçlarından biri ise hiç şüphesiz ki yardım temelli davranışlardır. Örneğin pozitif psikoloji kuramına göre bir insanın iyi oluş hali ancak başkalarının da iyi olmasına bağlıdır. Yani mutluluğun temel dinamiklerinden biri de ötekiyle karşılıklı, duyarlı ve yardım temelli iyi ilişkiler kurmaktır.⁴ Bu içerikle dinî öğretiyle yolları kesişen modern psikoloji, dinamiği sevgi olan aşkın değerler sisteminde bencillığe yer

¹ Bekir Güzel, “Toplum Kalkınmasında Gönül Elçileri Projesi ve Türkiye’nin Gönüllülük Algısı”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 10/6 (İlkbahar 2015), 527.

² Erich Fromm, *Hayatı Sevmek*, trc. Ali Köse (İstanbul: Arıtan Yayınları, 2004), 39; Engin Geçtan, *Hayat*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2019), 101.

³ Aura Glaser, “A Call to Compassion- Bringing Buddhist Practices of the Heart into the Sou of Psychology”, *The Crazy Wisdom Community Journal* (May-August 2005): 10, erişim: 4 Haziran 2019. <https://static1.squarespace.com/static/526e8724e4b06485ddc46b03/t/53b6edc4e4b07ea97842930c/1404497356556/Call+to+Compassion+05.pdf> Nevzat Tarhan, *Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ, Bize Özgü Duygular, Bize Özgü Analiz*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2019), 212.

⁴ Carol D. Ryff, “Happiness is Everything, or is it? Explorations on the Meaning of Psychological Well-Being”, *Journal of Personality and Social Psychology* 57/6 (1989): 1070; Carol D. Ryff – Burton H. Singer, “Know Thyself and Become What You Are: a Eudaimonic Approach to Psychological Well-Being”, *Journal of Happiness Studies* 9/1 (2008), 20.

olmadığını ve paylaşmanın insan olabilmenin en temel göstergelerinden biri olduğunu açık bir şekilde kabul etmiş olmaktadır. İnsanın ancak başkasını mutlu ederek, ona iyilikte bulunarak ve onun hayattan zevk almasını sağlayarak gerçek mutluluğa ulaşabileceğini savunan bu kuramsal çerçevede bazı anahtar kelimelerin özellikle ön plana çıktığı görülmektedir.⁵ Hayırseverlik, iyilikseverlik, diğerkâmlık (alturizm), özgecilik, yardımseverlik ve prososyal davranış gibi özünde aynı şeyi ifade eden bu kavramların temelinde; içinde yaşanılan dünyayı geliştirme ve yaşanılabilir kılma sorumluluğu, zor durumda olan insanlara ya da canlılara karşı merhametli davranma erdemliliği, insanların kendi çıkarlarının ötesine uzanan ortak bir iyiliğe karşı kimlik ve yükümlülük duygusu geliştirme bilinci ve tüm varlığı ahlaken bir değer olarak algılayıp ciddiye ve dikkate alma hassasiyeti yatmaktadır.⁶ Bu içerik özellikle son zamanlarda bilimsel olsun ya da olmasın pek çok çevrede dillendirilen bir kavramla neredeyse aynı anlamı ifade etmektedir: Gönüllülük... Nitekim gerek formal gerekse informal formlarında gönüllülük davranışının temel mantığı, herhangi bir çikara dayanmadan bireylerin yaşam kalitesini yükseltmek için gayret sarf etmek ve hayatı paylaşmaktır. Ânu, parayı, sevgiyi, mekânı, acıyı, inancı, mutluluğu, bilgiyi, zamanı ve kişisel deneyim gibi daha pek çok şeyi paylaşmayı esas alan bu sistemde esas olan tek şey, diğerkâm bir duyguyla karşıdakini özne konumuna yükseltmek ve onun için iyi olanı istemektir.⁷

Gönüllülüğün birey ve toplum için ifade ettiği anlam her geçen gün biraz daha kavrandıkça bu kavrama yönelik akademik ilginin de buna paralel bir şekilde arttığı söylenebilir. Zira yerli ve yabancı literatür tarandığında gönüllülük hareketinin tüm dinamikleriyle akademik çalışmalara konu edildiği görülmektedir. Ancak özellikle yerli literatürde dinî motivasyon temelli gönüllülük çalışmalarının yok denecek kadar az olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin Aksürmeli ve Tekten tarafından yapılan “İnanç Temelli Organizasyonlar ve Toplumsal Birlik: Konya Örneği” isimli tebliğ ve Remziye Ege’nin “Gönüllülük Din ve Din Eğitimi” isimli makalesi dışında bu konuyu irdeleyen başka bir çalışmaya

⁵ Nevzat Tarhan, *Değerler Psikolojisi ve İnsan*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018), 68.

⁶ Christopher Peterson - Martin E. P. Seligman, *Character Strengths and Virtues, a Handbook and Classification* (New York: Oxford University Press, 2004), 369; Ömer Türkeri, “Diğerkâmlık ve Egoizmin Ahlaki Açından Karşılaştırılması”, *Kutlu Doğum Haftası “Hz. Peygamber Kardeşlik Ahlaki ve Kardeşlik Hukuku” Sempozyumu* (Ankara, 21-22 Nisan 2012), (Ankara: DİB Yayınları, 2013), 572.

⁷ Ali Ayten, *Empati ve Din*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2013), 34; Cafer Sadık Yaran, “Toplumsal Ahlak”, *İslam Ahlak Esasları*, ed. Tahsin Görgün (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2010), 153.

rastlanmamıştır. Buna karşın yabancı literatürde konuya ilişkin pek çok çalışma bulunmaktadır. Örneğin Walter W. Wymer'in "A Religious Motivation to Volunteer? Exploring the Linkage Between Volunteering and Religious Values", Son ve Wilson'un "Is There a Bidirectional Causal Relationship Between Religiosity and Volunteering?", Xie , Lu ve Zheng'in "Does Religious Belief Affect Volunteering and Donating Behavior of Chinese College Students?" ve Fényes, Hajnalka'nın "Effect of Religiosity on Volunteering and on the Types of Volunteering among Higher Education Students in a Cross-Border Central and Eastern European Region" isimli araştırmaları bu konuda öne çıkan araştırmalar arasındadır.

Bu araştırma gönüllülük hareketinin dinî motivasyonlarını nitel bağlamda ele alıp incelemesi bakımından özgün bir değere sahip olup elde edilen bulguların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. Gönüllülüğün Motivasyonlarına Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar

Latince "voluntarius" kelimesinden türetilen ve İngilizcede "voluntary" kelimesiyle karşılık bulan gönüllülük kavramı literatürde, bireylerin kendi özgür iradeleriyle hiçbir maddi karşılık beklemeden insanların yaşam kalitesini artırmak ve onlara fayda sağlamak için kurumsal ortamlarda gerçekleştirdikleri yardım faaliyeti şeklinde tanımlanmaktadır.⁸ Bu tanım her ne kadar gönüllülüğün, tüzel kimliği olan kurum ve kuruluşlarda yürütüldüğü sonucunu doğursa da aslında gündelik yaşam içinde pratize edilen, plansız, yapılandırılmamış ve kurumsal olmayan bir gönüllülük şeklinin de olduğu bilinmektedir.⁹ Değişmeyen şey ise gönüllülüğün her iki formunda da bireylerin bilgi, zaman, beceri, deneyim ve kaynaklarını kendi iradeleri ile paylaşmalarını sağlayan özgeci bir tutumun etkili olmasıdır.

İnsanları gönüllü davranışa sevk eden özgeci tutumun asıl kaynağının ne olduğu sorusu merak konusu olduğundan pek çok kuramsal yaklaşımda bu soruya cevap arandığı görülmektedir. Örneğin Dawkins'in ileri sürdüğü evrimci yaklaşıma göre insan genetiği bencildir. Birey, özverili, yardım davranışında bulunurken kişisel olarak elde edeceği yararı

⁸ Hamit Palabıyık, "Gönüllülük ve Yerel Hizmetlere Gönüllü Katılım Üzerine Açıklamalar", *Yönetim Bilimleri Dergisi* 9/1 (2011), 86-110; Güzel, "Toplum kalkınmasında Gönül Elçileri Projesi ve Türkiye'nin Gönüllülük Algısı", 527, Selda Taşdemir Afşar, "Gönüllülük Olgusunu Sosyolojik Teorilerle Anlama Denemesi", *Gençlik Araştırmaları Dergisi* (Aralık 2019), 31.

⁹ Fahri Çakı, "Türk Gençlerinde Dinî ve İnfomal Gönüllülük: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması", *Çekmece Sosyal Bilimler Dergisi* 5/10-11 (2017), 223 – 247.

veya tatmini düşünmektedir.¹⁰ Aynı şekilde Alfred Adler ve Freud'un da meseleye üstünlük duygusu, ego tatmini ve haz perspektifiyle baktığı bilinmektedir. Örneğin Adler için yardım davranışının amacı üstünlük duygusuyla karşı tarafı minnet altında bırakıp örtük bir tatmin duygusu yaşamaktır. İyilik, cömertlik ve yardımseverlik gibi değerleri, bastırılmış kötü duyguların bir yansıması olarak gören Freud' a göre ise yardımlaşmanın temelinde içgüdüsel ihtiyaçların tatmin edilme isteği yatmaktadır.¹¹ Özgeci tutumu etki-tepki bağlamında değerlendiren davranışçı yaklaşımda, bireylerin ihtiyaç duyduklarında yardımsız kalmamak için yardım davranışına yöneldikleri ileri sürülerek yine kişisel çıkarı işaret edilmiştir.¹² Zihinsel bir model çerçevesinde yardım davranışının ortaya çıktığını ileri süren çerçeve yapı yaklaşımında insanlar ya duruma uygun olanı yapma ihtiyacından (normatif) ya kendi statüsünü ya da imkanlarını iyileştirmek istediğinden (faydacı) ya da kendini iyi hissetmek istediğinden (haz) diğerkâm bir tutum sergilemektedir.¹³ Gönüllülüğü bir sosyal etkileşim biçimi olarak ele alan ve karşılıklı fayda ilkesinden hareket eden sosyal alış-veriş kuramına göre insanlar normatif gereksinimden değil bir ödül beklentisiyle diğerkâm tutum sergiler. Bu tutumun devamı da yine beklenen faydanın gerçekleşme ihtimaline bağlıdır. Çıkar ve fayda kavramlarını kullanan rasyonel seçim kuramı perspektifinden bakıldığında da benzeri bir motivasyonun ön plana çıktığı görülmektedir. Zira bu anlayışa göre akıllı bir varlık olan insan, hareketlerini amaçlarına ulaşmakta etkili bir faktör olarak kabul eder ve gerektiğinde araçsal düşünebilir. Bu bağlamda gönüllü birey kişisel gelişimine katkı sağlamak, bir alanda niteliklerini arttırmak (örn. Avrupa Gönüllülük Hizmeti programı aracılığıyla hem yabancı dilini hem de networkunu geliştirmek, vb.), kendine meydan okumak, limitlerini test etmek veya kişisel tatmin sağlamak gibi saiklerle gönüllü davranış sergileyebilir.¹⁴

Özgeci davranış bireysel gelişmişlikle ilişkilendiren Jung ise pro-sosyal erdemleri kişinin bireyleşme süreciyle açıklamaktadır. Ona göre birey ancak kişilik gelişimini

¹⁰ Richard Dawkins, *Gen Bencildir*, çev. Asuman Ü. Müftüoğlu (Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 1995), 10-15.

¹¹ Alfred Adler, *İnsan Tabiatını Tanıma*, çev. Ayda Yörükan, (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2003), 285; Sigmund Freud, *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri*, çev. Selçuk Budak (Ankara: Öteki Yayınları, 1997), 103-104.

¹² Kay Deaux-Lawrence Wrightsman, *Social Psychology in the 80s* (California: Brooks/Cole Publishing Company, 1984), 223-224.

¹³ Ayten, *Empati ve Din*, 53-54.

¹⁴ Afşar, "Gönüllülük Olgusunu Sosyolojik Teorilerle Anlama Denemesi", 38; Harun Aslan, "Gönüllülük Alanında Kullanılan Temel Teoriler ve Gönüllü Faaliyetlerde Teori Pratik İlişkisi", *Current Perspectives in Social Sciences* 27/1 (2023), 4-5.

gerçekleştirdiğinde yardım etme, dürüstlük ve affetme gibi diğerkâm değerlere sahip olabilir.¹⁵ Fromm'un "olmak" dediği şey tam da bu gelişmişliği ifade ediyor olsa gerektir. Hümanist yaklaşımın temel mantığının da yine bu yönde işlediği söylenebilir. Zira Maslow'a göre diğerkâm bir tutumla yardım etmek, doğuştan var olan kendini geliştirme ve gerçekleştirme isteğinin bir parçasıdır.¹⁶ Bilişsel yaklaşım meseleyi zihinsel gelişim bağlamında ele alırken, insanın ancak bilişsel olarak gelişmesi halinde karşılıksız ve diğerkâm motivasyonla yardım etmeyi öğrendiğini ileri sürer. Adil dünya yaklaşımında ise insanın ancak içinde bulunduğu olumsuzluğu hak etmediği düşünülduğünde yardım almayı hak edeceği iddia edilmektedir.¹⁷

Diğerkâm yardım davranışının yetişkinlik döneminde daha çok görüldüğünü iddia eden Erikson'a göre bunun sebebi kişinin yaşlanması, ölüm gerçeğini idrak ederek gelecek nesillere katkıda bulunmak istemesidir.¹⁸ Heyecan yaklaşımında "biz bir zincirin halkalarıyız" mantığıyla özellikle biz'den olanlara yardım esas alınırken, yapısal işlevselci yaklaşımda "biz" ve "onlar" ayrımı yapmadan bu davranışın topluma sağlayacağı faydaların öncelikle gözetildiği görülmektedir. Bu bağlamda gönüllük davranışı toplumsal yapı içerisinde olmanın doğal bir sonucu olarak içselleştirilip yerine getirilmesi gereken bir görev olarak algılanır. Çünkü bu davranışın yoksulluğu azaltmak, refah düzeyini yükseltmek, toplumsal barışa katkıda bulunmak, çocuk işçiliğini azaltmak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltmak, sağlık ve eğitim hizmetlerinin gelişimine katkıda bulunmak, hizmetlerin erişilebilir olmasına katkı sağlamak, genel olarak dezavantajlı kılınmış kesime hizmet götürülmesini sağlamak ve çevre sorunlarını önlemek gibi hayati işlevleri bulunmaktadır. Sosyal sermaye kuramında da ortak faydanın bireysel olana tercih edilmesi ve genelin çıkarları ile örtüşen tercihlerin yapılması öncelendiğinden bunun gerçekleşmesi için sivil ağa dahil olup faaliyet göstermek gerekir. Çünkü sosyal birikimin iyi olduğu toplumlarda yaşam daha kolaydır.¹⁹

Görüldüğü üzere hem psikolojik hem de sosyolojik kuramlar gönüllülük ve yardım temelli davranışların motivasyonlarına yönelik farklı açıklamalar getirmiştir. Yapılan

¹⁵ Carl Gustav Jung, *Aspects of the Feminine* (London: Routledge, 1989), 94-95.

¹⁶ Abraham H. Maslow, *İnsan Olmanın Psikolojisi*, çev. Okhan Gündüz (İstanbul: Kuraldışı Yayınları, 2001), 164-165.

¹⁷ Ayten, *Empati ve Din*, 52-53.

¹⁸ Erik H. Erikson, *İnsanın Sekiz Çağı*, çev. Bedirhan Üstün ve Vedat Şar (Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, 1984), 1-55.

¹⁹ Afşar, "Gönüllülük Olgusunu Sosyolojik Teorilerle Anlama Denemesi", 34, 45.

açıklamalardan hareketle gönüllü bireylerin gönüllülük faaliyetlerine katılmasının arka planında karmaşık bir yapı olduğu söylenebilir. Mikrodan makroya uzanan geniş bir yelpazede farklı değişkenlerin etkili olduğu bu süreçte, genel olarak alturistik ve egoistik amaçlar çerçevesinde bir sınıflandırma yoluna gidildiği görülmektedir.²⁰

2. Gönüllülüğün Etkili Bir Motivasyon Kaynağı Olarak Din

Formal ve informal gönüllülüğün dışında kayıt dışı olarak yapılandırılmış bir gönüllülük türü daha vardır. Literatürde dinî gönüllülük olarak isimlendirilen bu türde, resmi bir tüzel kişiliğe sahip olmayan dinî oluşumlar içerisinde ya da münferit olarak yürütülen düzenli, sürekli ve planlı faaliyetler yer almaktadır.²¹ Doğrudan ya da dolaylı olarak dine ve dinî değerlere atıfta bulunan, refah sağlayıcı ya da politik aktör olarak faaliyette bulunan inanç temelli organizasyonları da içine alan bu kategoride “inancı, yoksullar ve diğer sosyal gruplar için mobilize eden, yoksulluk ve sosyal dışlanmayı ele alan programlara fon sağlayan ya da bunları idare eden” gönüllü harekete atıfta bulunmaktadır.²²

Dinin özgeci tutum ve davranışları aktif olarak teşvik etmesi ve özgeci insanların toplum yanlısı davranışlara daha fazla meyilli olması gönüllülük ile din arasında döngüsel bir ilişkinin var olduğunu düşündürmektedir. Zira toplumsal dayanışma ve yardımlaşmaya verdiği önem, bencil eğilimlere yönelttiği eleştiri ve evrensel ahlaki değerlere yaptığı vurguyla psiko-sosyal uyuma katkı sağlayan dinî öğretisi, yardımlaşma ve destek faaliyetlerinde bulunmayı dinî gelişimin olumlu bir göstergesi olarak kabul etmektedir.²³ Bu nedenden dolayı ki kendini “dindar Müslüman” olarak tanımlayan müminler, dinin bu konudaki öğütlerini yerine getirme konusunda hassas davranırlar.²⁴

İster semavi ister beşerî olsun hemen her dinin üzerinde durduğu özgeci tutum ve bu tutumla ortaya çıkan gönüllü yardım davranışı, “yaratılana şefkat” prensibi çerçevesinde bir

²⁰ Aslan, Gönüllülük Alanında Kullanılan Temel Teoriler ve Gönüllü Faaliyetlerde Teori-Pratik İlişkisi, 2.

²¹ Çakı, “Türk Gençlerinde Dinî ve İnfomal Gönüllülük: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması”, 232. Türkiye’de Gönüllülük Deneyimler, Sınırlılıklar ve Yeni Açılımlar, Haz. Emre Erdoğan vd. (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2020), 35-36, 56-62.

²² Mehmet Aksürmeli - Zeynep Serap Tekten, “İnanç temelli Organizasyonlar ve Toplumsal Birlik: Konya Örneği”, *Toplumsal Birliğin Güçlendirilmesinde Dinî Söylemin Önemi: Tartışmalı İlmî Toplantı* (16-18 Ekim 2015, Gaziantep) ed. İsmail Kurt vd. (İstanbul: Ensar Neşriyat : İslâmî İlimler Araştırma Vakfı (İSAV), 2016.) 351-353.

²³ Faruk Karaca, “Dindarlığın Etkileri”, *Din Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2010), 86, (Âl-i İmran 3/114).

²⁴ Remziye Ege, “Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi”, *Dinî Araştırmalar* 14/38 (Ocak- Haziran 2011), 6.

ibadet haline dönüştürülmüş hem insan hem de toplum için ifade ettiği anlam, ilgili referanslarla sık sık vurgulanmıştır. Nitekim Mâûn sûresi'nde pek çok rutin ibadeti doğrudan "yetimin başını okşamakla" ilişkilendiren bağlam dikkatle takip edildiğinde duyarlılığın nasıl olup da dinin ta kendisi olduğunu anlamak zor değildir.²⁵ Hz. Peygamberin müminlerin birbirlerine olan konumunu bir vücudun organlarına benzetmiş olması, bir uzvun hastalanmasının tüm vücudu etkileyeceğini vurgulaması ve bu bağlamda şefkat, merhamet ve yardımlaşma gibi değerleri sağlıklı ve mutlu olmanın ön şartı olarak göstermesi de oldukça anlamlıdır.²⁶ İnsanın sahip olduğu varlığını, zamanını ve enerjisini Allah için harcamadıkça hayra ulaşamayacağını açık bir şekilde ifade eden ilâhî emir dikkate alındığında, dinin en temel kavramlarından birinin duyarlılık olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dinde infak ve sâlih amel kavramlarıyla anlam bulan bu içerikte gönüllülüğü, bu içeriğin davranışsal bir çıktısı olarak değerlendirmek mümkündür.²⁷

Literatürde "kişinin bireysel çabasıyla kazanamayacağı bir imkânı kazanmasında, gideremeyeceği bir ihtiyacı gidermesinde veya çözüm bulamadığı bir sıkıntısını çözmesinde ona maddi manevi, sözlü, fiziksel yahut farklı bir vesile ile destek olmak" şeklinde de tanımlanan ve "hasbîlik" olarak da ifade edilen gönüllü yardım davranışı, bu uğurda atılan her adımı Allah katında değerli kılmaktadır. Zira atılan her adım bir anlamda iyiliğin tohumlarını basılan toprağa ekmekle eş değer algılanır. Bu sadece İslam'a has bir algı değildir. Nitekim dünya dinlerinin neredeyse tamamında muhtaçlara yardım etme, fakirleri gözetme, sıkıntılı durumda olanların ihtiyaçlarını giderme hususunda teşvik edici yönlendirmeler mevcuttur.²⁸ Çünkü bütün dinî inanç ve öğretilerin doğasında var olan temel ilkeler insanları gönüllü davranışa sevk edici bir özelliğe sahiptir.²⁹

²⁵ Zeynep Özcan, *Merhamet Psikolojisi, Zihinsel İmgeler Işığında Merhamet*, (Ankara: Çamlıca Yayınları), 2020, 183-184; Muhammed Kızılgeçit vd., "Salgın Sürecinde Sahada Olanlar: Vefa (Diyanet, MEB, Emniyet ve Sağlık Çalışanları): Yardımda Bulunanlar ve Yardım Alanlara Yönelik Bir Çalışma", *Koronavirüs Salgını Sürecinde Vefa*, ed. Fatih Kurt 7-64. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021).

²⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, el-Câmi'u's-şâhîh, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "Edep" 27.

²⁷ Âl-i İmrân, 3/92.

²⁸ Yaran, "Toplumsal Ahlâk", 153; İsmail Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (Ankara: Yargı Yayınevi, 2006), 589; Şaban Ali Düzgün, *Tanrı'nın Göz Bebeği İnsan* (Ankara: Otto Yayınları, 2021), 43.

²⁹ Jerf W. K. Yeung, "Religious Involvement and Participation in Volunteering: Types, Domains and Aggregate", *Voluntas* 28 (2017), 110-138.

Dinî gönüllülük, dolayısıyla da gönüllülük-din ilişkisi, özellikle yurt dışında fazlaca çalışılan ve yoğun bir literatür birikimine kaynaklık eden bir konudur. Çünkü Batı toplumlarında inanç temelli gönüllülük, kilise ve kilise temelli cemaatler ya da kuruluşlar üzerinden kurgulanmaktadır. Bu durum ise inanç temelli gönüllü faaliyetlerin kayıt altına alınmasını ve ölçülebilir olmasını kolaylaştırmaktadır. Aynı durum İslâm toplumları için pek mümkün görünmemektedir. Nitekim dinî cemaat ve tarikat ağlarında hiçbir resmi üyelik prosedürü olmadan yürütülen bu “kayıt dışı” gönüllülüğe dair değil nicel bir çalışma, doğru istatistiki verileri elde etmenin bile pek mümkün olmadığı ileri sürülmektedir.³⁰ Ancak bu durum konunun nitel olarak ele alınması önünde bir engel değildir.

Dinin yardım temelli gönüllü hareketi infak ve sâlih amel bağlamında bir ibadet hükmünde sunması, doğal olarak dinî hassasiyetleri olan bireylerin aynı zamanda birer gönüllü olup olmadığı sorusunu düşündürmektedir. Bu nedenle araştırmanın tecrübi boyutunda temel problem olarak ele alınan bu soruya cevap aranacaktır.

3. Yöntem

Araştırma nitel desenli olup fenomenolojik (olgu bilim) yöntemle ele alınmıştır. Nitel araştırmanın en temel yaklaşımlarından biri olan olgu bilim; bir fenomenin, bir ya da daha fazla bireyin deneyimleri açısından tanımlanmasını ifade etmektedir.³¹ Araştırmanın verileri mülakat tekniği ile toplanmıştır. Elde edilen veriler betimsel ve içerik analizi teknikleri kullanılarak çözümlenmiş ardından yorumlanmıştır. Bu bağlamda kodlar belirlendikten sonra üst ve alt kategoriler oluşturulmuştur. Belirlenen kategoriler üç uzman görüşü alınarak netleştirilmiştir. Mülakat sorularına cevap vermelerinin yanı sıra katılımcılardan, literatürden yararlanılarak hazırlanan motivasyon cümlelerine 1 ile 10 arasında puanlama yapmaları istenmiş, en üst kategoride 9 ve 10 puanları birleştirilerek sunulmuştur. Aynı şekilde en alt kategoride ise 1 ve 2 puanları birleştirilerek sunulmuştur. Elde edilen sonuçların mülakat sorularına verilen cevapları destekleme durumu değerlendirilmiş, bu değerlendirme yapılırken frekans ve sıklık analizinden yararlanılmıştır. Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Yayın Etik Kurulunun 16.08.2023 tarih ve 264398 sayılı kararı ile gerekli izinler alınmıştır. Araştırmanın

³⁰ Çakı, “Türk Gençlerinde Dinî ve İnfomal Gönüllülük: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması”, 231.

³¹ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2011), 72-75.

çalışma grubunu Karabük Üniversitesinde öğrenim gören 53 öğrenci kulüp temsilcisi oluşturmaktadır. Karabük Üniversitesinde bulunan 78 öğrenci kulüp temsilcisinden 65'ine ulaşılmış olup 53 temsilci araştırmaya katılım talebine olumlu geri dönüş sağlamıştır. Yaş ortalaması 23,5 olan çalışma grubu, yapılandırılmış mülakat sorularını internet tabanlı Google anket formu üzerinden cevaplamıştır.

3.1. Bulgular

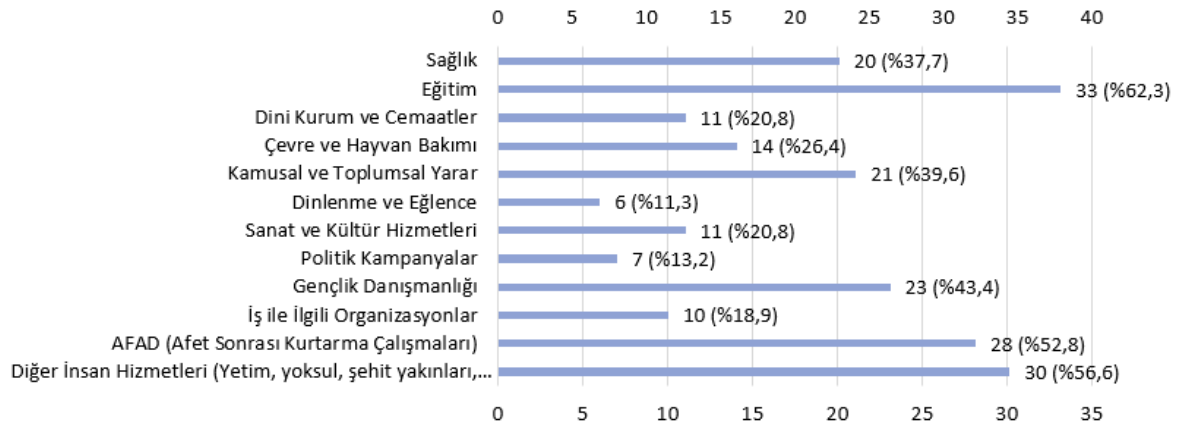
3.1.1. Demografik Değişken ve Sorulara İlişkin Bulgular

Farklı demografik değişkenler açısından özellikleri incelenen çalışma grubunun cinsiyet değişkenine göre dağılımları 37 (%69,8) erkek, 16 (%30,2) kız olarak belirlenmiştir. Öğrenim durumlarına göre ise katılımcıların 46'sının (%84,9) lisans, 7 öğrencinin ise (%15,1) lisansüstü düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların 31 farklı bölümde eğitim aldıkları tespit edilmiş olup bu öğrencilerin 4'ü (%7,5) İslami İlimler, 3'ü (%5,7) Siyaset Bilimi ve Kamu Yöntemi, 3'ü (%5,7) İngiliz Dili ve Edebiyatı, 3'ü (%5,7) Tarih, 3'ü (%5,7) Çocuk Gelişimi, 3'ü (%5,7) Elektrik Elektronik Mühendisliği, 2'si (%3,8) Girişimcilik, 2'si (%3,8) Coğrafya, 2'si (%3,8) Endüstri Mühendisliği, 2'si (%3,8) Aktüerya, 2'si (%3,8) Makine Mühendisliği, 2'si (%3,8) Türk Dili ve Edebiyatı, 2'si (%3,8) Tıp, 2'si (%3,8) Uluslararası İlişkiler, 2'si (%3,8) Orman Mühendisliği, 1'i (%1,9) Otomotiv Mühendisliği, 1'i (%1,9) Ebelik, 1'i (%1,9) Mekatronik Mühendisliği, 1'i (%1,9) Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, 1'i (%1,9) İlk ve Acil Yardım, 1'i (%1,9) Arkeoloji, 1'i (%1,9) Diş Hekimliği, 1'i (%1,9) Biyomedikal Mühendisliği, 1'i (%1,9) Endüstriyel Tasarım, 1'i (%1,9) Bilgisayar Mühendisliği, 1'i (%1,9) Gastronomi ve Mutfak Sanatları, 1'i (%1,9) Güzel Sanatlar, 1'i (%1,9) Enerji Sistemleri Mühendisliği, 1'i (%1,9) Sosyal Hizmet, 1'i (%1,9) İnşaat Mühendisliği ve 1'i (%1,9) Raylı Sistemler Mühendisliği, alanında eğitim görmektedir.

Çalışma grubundan 36 öğrenci (%66) sivil toplum örgütü, vakıf veya dernek gibi herhangi bir sosyo-kültürel yapıya üye olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılardan 43 öğrenci (%81,1) son on iki ay içerisinde herhangi bir gönüllü yardım hareketi içerisinde aktif olarak yer aldıklarını bildirmiştir. Yedisi hariç diğer bütün katılımcılar en son depremler için gönüllü yardım hareketi içinde yer aldıklarını ifade etmişlerdir. “Şu anda dinî bir grup ya da inanç temelli bir organizasyon içerisinde yardım temelli gönüllü bir çalışma yürütüyor musunuz?” sorusuna ise 42 öğrenci (%79,2) hayır cevabını vermiştir.

Mülakat yapılan 53 katılımcıdan kendi dindarlıklarını değerlendirmeleri ve on üzerinden puanlamaları istendiğinde 7 (%13) öğrencinin dindarlıklarına ortanın altında puan verdikleri, 46 (%87) öğrencinin ise orta ve ortanın üstünde puanlama yaptıkları görülmüştür. Bu bağlamda öğrencilerin 5'i (%9) 5 düzeyinde, 9'u (%17) 6 düzeyinde, 11'i (%21) 7 düzeyinde, 15'i (%28) 8 düzeyinde, 2'si (%4) 9 düzeyinde ve 4'ü (%8) 10 düzeyinde kendilerini dindar olarak algıladıklarını ifade etmiştir.

3.1.2. Katılımcıların En Çok Bulunmak İstedikleri Gönüllü Yardım Davranışı Alanları

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere katılımcıların en fazla gönüllü yardım davranışı sergilemek istedikleri alan %62,3 (33) ile eğitimdir. Bu konudaki en az faaliyet alanı ise %11,3 (6) ile dinlenme ve eğlence sektörüdür.

3.1.3. Yardım Temelli Gönüllü Davranışın Temel Motivasyonları

3.1.3.1. Dinî Motivasyonlar (Din gönüllü yardım davranışını nasıl motive eder?)

3.1.3.1.1. Din karşılık beklemeden insanlara yardım etmeyi ve onlara karşı merhametli olmayı ister.

Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde öncelikle dinin yardımlaşmaya ve merhamete yaptığı vurgunun ön plana çıkartıldığı görülmektedir. Nitekim katılımcılar dinin karşılık beklemeden insanlara yardım etmeyi ve onlara karşı merhametli olmayı istediğini ifade etmişlerdir. "Dinî inançlarınız sizi gönüllü yardım davranışlarına sevk ediyor mu?" sorusuna genel olarak evet cevabı veren katılımcıların değer odaklı açıklamalar yaptığı görülmektedir. Cevaplarda özellikle karşılık beklemeden iyilik yapmanın önemini belirten katılımcılar bunu dinin bir emri ve yerine getirilmesi gereken kulluk vazifesi olarak değerlendirmişlerdir. Büyük oranda gönüllü olmayı iyi bir

Müslüman olmanın ve Allah'ın rızasını elde edebilmenin şartı olarak gören katılımcıların büyük bir kısmı, yapılan iyiliklerin Allah için yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca katılımcıların büyük oranda Allah'ın kendi sıkıntılarını gidermesi için başkalarının sıkıntılarını gidermeye yöneldikleri görülmektedir.

(Katılımcı 5, K, 22):³²“Evet sevk ediyor. Dinim zekât, sadaka, yetim başı okşama gibi birçok farklı kavramla bizleri yardıma sevk edip bunu ‘sağ elin verdiği sol el görmemeli’ düşüncesiyle destekler. Bu benim en mutlu olduğum konulardan biri dinim hakkında.”

(Katılımcı 33, E, 23): “Evet. Ümmet bilinci ve maneviyat temelli bir dine sahip olduğumuz için tamamen ‘Müslüman, Müslümanın elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir’ şiarıyla hareket ederek bizi yardım davranışlarına gönüllü olarak sevk ediyor.”

(Katılımcı 53, E, 24): “Evet hangi dine inanırsak inanalım temelinde yardımlaşma yatmaktadır.”

Dinin en çok önemseydiği değerler sorulduğunda ise katılımcıların en fazla güzel ahlak (16), sevgi - saygı - hoşgörü (13), yardımlaşma-dayanışma (13) ve merhamet (11) gibi değerleri ön plana çıkarttıkları görülmüştür.

(Katılımcı 4, K, 21): “Evet çünkü inanan insanlar daha şefkatli yardım faaliyetleri içerisinde bulunurlar diye düşünüyorum.”

(Katılımcı 51, E, 23): “Evet çünkü İslam dininde olduğu gibi yeryüzüne gelmiş tüm inançlar yardımlaşmayı ve dayanışmayı emreder.”

(Katılımcı 20, E, 24): “Çünkü inanç bize doğrudan doğruya insanlara yardım emretmemizi emrediyor gerek paramızla gerek fiili yahut sözlü ne yapabiliyorsak yapalım insanlara yardım etmeliyiz, yalnızca insan da değil yaşayan her canlıya...”

Bazı öğrenciler dinî inanca sahip olmaksızın gönüllü yardım davranışında bulunmanın içsel bir motivasyonla yapılması gerektiğini ifade etmiştir.

(Katılımcı 40, E, 21): “Hayır, dinî sorumluluktan ziyade kişinin kendi isteğiyle sorumlu hissetmesinin daha önemli olduğunu düşünüyorum.”

3.1.3.1.2. Din Müslümanların Empatik Bir Tutum İçinde Olmasını İster.

Katılımcılar ifadelerinde, başkaları zor durumdayken mutlu olunamayacağına dair düşüncelerini vurgulamışlardır. Onlara göre iyi insan olmanın şartı başkalarının halinden

³² Katılımcıya ait açıklayıcı bilgi, katılımcı sırası, cinsiyet ve yaş olarak belirlenmiştir.

anlamaktır. Dinin her fırsata empatik tutumu telkin ettiğini düşünen bazı katılımcılar sadece dinin değil aynı zamanda aile ve kültürün de aynı yönde telkinleri bulunduğunu ifade etmektedir.

(Katılımcı 48, E, 20): “Komşusu açken tok yatan bizden değildir diyen bir Peygamberin ümmeti olarak sosyal yardım projelerinin içinde yer almak lazım.”

(Katılımcı 16, E, 24): “Gönüllüyüm çünkü ailem beni hem Türk kültürü hem de Türk-İslam kültürü ile yetiştirerek benim topluma karşı iyi ve sağduyulu olmamı sağladı. Türk kültüründe ve İslamiyet’te muhtaç olana el uzatılır. İslamiyet ve Türklük bilinciyle yetişen insanlar ve vicdanı olan her insan iyilik yapmanın gönüllere hitap etmenin anlamını bilir. Ben gönüllülüğümü aileme ve yetiştiğim Türk-İslam kültürüne atfediyorum.

(Katılımcı 45, K, 20): “Bizim dinimiz bize iyi bir insan olmayı öğütüyor. İyi bir insan olmanın yollarından biri de yardımlaşmadır.”

3.1.3.1.3. Yardım Temelli Gönüllü Davranış Dinî Olduğu Kadar İnsani Bir Sorumluluktur.

Aşağıdaki ifadelerinden de anlaşılacağı üzere bazı katılımcılar gönüllü yardım davranışını insani bir görev olarak algılamaktadır. Herhangi bir şahsi ya da politik neden olmaksızın iyiliğin hâkim olduğu daha güzel bir dünya için bu davranışın sergilenmesi gerektiğini düşünen bazı katılımcılar, güzel insan olmanın da bu şekilde mümkün olacağını düşünmektedir. Bu bağlamda gönüllü olmayı insan olabilmenin bir yolu olarak düşünen katılımcı oranı oldukça fazladır.

(Katılımcı 38, E, 24): “...Toplum içerisinde ortak özveriyle kanayan yaraların sarılması bizi millet haline getirir, ayrıca her şeyin ötesinde yardım eline ihtiyacı olan herkesin elinden tutulması ve hayata dahil edilmesi insani bir değerdir. Tercihten daha çok görevdir.”

(Katılımcı 36, E, 24): “Evet, insanlığın ve dinin getirdiği neticeler sonucunda kişiye bu konuda sorumluluk yüklendiğini düşünüyorum.”

(Katılımcı 16, E, 24): “Vicdanı ve imkânı olan herkesin kendi toplumundaki insanlara karşı sorumlulukları olduğunu düşünüyorum...”

(Katılımcı 35, K, 23): “Her insanın elinde çok küçük de olsa birinin hayatını olumlu yönde etkileyebilecek bir şey olduğunu düşünüyorum.”

3.1.4. Gönüllü Yardım Davranışı Sergilemek İçin Dinî İnanç Gerekli midir?

'Gönüllü yardım davranışı sergilemek için dinî inanç gerekli midir?' sorusuna katılımcıların çok büyük bir kısmı hayır cevabı vermiştir. Genel olarak gönüllülüğün vicdan ve sağduyu gibi içsel motivasyonlarla yerine getirilen insani bir vazife olduğunun vurgulandığı cevaplarda bazı katılımcıların dinî inancın merhamet ve yardımlaşma gibi bazı değerleri ön plana çıkartarak gönüllü olmayı kolaylaştırdığını ifade etmiştir.

(Katılımcı 49, K, 30): "Gönüllü ve iyi insan olmanın inanmakla bağı yoktur, vicdan ve merhamet inançlardan bağımsızdır. Örneğin Amazon'un ulaşılmaz kesiminde yaşayan kabiledaki bir insan din tebliğ edilmese bile yaralı muhtaç insan veya hayvana yardım edebilir. Burada insanın vicdani yapısı ve karakteri ön plandadır. Cevabım hayır."

(Katılımcı 30, E, 21): "Gerekli değildir. İnsanlara yardım etmek insanın içinden gelmektedir, lakin dinimiz de insanlara yardım etmeyi, merhametli olmayı ve güzel davranışlarda bulunmayı teşvik etmesi açısından çok güzel bir dindir."

(Katılımcı 4, K, 21): "Kendi adıma evet sevk ettiğimi düşünüyorum. Dinî inançlara tam manasıyla sahip insanlar bu seveğe uğrar ve gönüllü olmalıdırlar. Fakat dinî inanca sahip olmadığı halde de gönüllülük faaliyetleri yürüten insanlar olduğunu gördüm. Bunun sebebinin de içlerindeki insanlık duygusunun gelişmiş olmasına bağladım."

(Katılımcı 42, E, 23): "Dinî inancımın çok iyi bir insan olma isteği bu davranışlara yönelmemde daha etkili."

3.1.5. Dinî Grup ya da Cemaat İçinde Bulunmanın Gönüllü Davranışa Yönelmedeki Etkisi

Katılımcılardan büyük bir kısmı cami cemaati de dahil herhangi bir dinî grup ya da cemaat içerisinde gönüllü bir yardım davranışı içinde bulunmadıklarını çünkü bu oluşumlara karşı olduklarını ifade ederken, bazı katılımcılar ise grup halinde hareket etmenin kendilerini motive ettiğini, iyi hissettirdiğini, yanlış kararlar almaktan koruduğunu ve dinî idraklerini arttırdığını vurgulamışlardır.

(Katılımcı 51, E, 23): "...Hayır işlerinde bir örgüt veya topluluk içerisinde çalışmak bireysel çalışmanın aksine planlı ve sistematik şekilde daha çok insana temas etmenizi sağlar, ayrıca kişilerin dayanışma ve birlik olma bilincini yükseltir (Bir elin nesi var iki elin sesi var)."

(Katılımcı 20, E, 24): “STK’lar ya da inanç temelli oluşumlar bireysel yaşamımda alacağım yanlış kararlara karşı beni muhafaza eden bir şemsiye görevi görüyor.”

(Katılımcı 11, K, 25): “Cemaat ve bir dinî grupta birlikte peygamber efendimizin sünnetini ve ihtiyaç sahipleri üzerindeki hassasiyetini gözeterek yapılan hizmet, sünneti seniyye ve Peygamber ahlakının çok daha iyi şekilde idrak edilmesine yardımcı oluyor.”

(Katılımcı 6, E, 22): “Evet Diyanet cami cemaati içinde bulundum. Burada 60 yaşındaki dede ile 10 yaşındaki çocuğun Allah’ın rızasını kazanmaya çalışması beni çok etkilemişti. Biri yolun başında, diğeri ise sonundaydı.”

(Katılımcı 3, E, 30): “Hayır cemaat ve tarikatlara karşıyım. Cami cemaati içerisinde olan her türlü gönüllü harekette yer alabilirim. Tarikatlar, cemaatler ve Kızılay hariç.”

3.1.6. Birey Temelli Motivasyonlar

3.1.6.1. Gönüllü yardım davranışı iyi hissettirir.

Katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere özgeci motivasyonlar onları gönüllü davranışa sevk eden ikinci bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira motivasyon tablosuna göre katılımcıların büyük bir kısmı gönüllü yardım davranışının kendilerini iyi hissettirdiğini düşünmektedir. Bunun yanı sıra bu davranışın rahatlatıcı, huzur verici, mutluluğu arttırıcı ve motive edici etkisinin katılımcılar tarafından vurgulandığı görülmektedir.

(Katılımcı 6, E, 22): “... İnsan iyilik yaptıkça manevi olarak ve vicdani olarak rahat ve huzurlu hissediyor ve bu huzur başka hiçbir şeyde bulunmayan bir huzur...”

(Katılımcı 47, E, 22): “Gönüllü yardım, kişinin hem inancı hem de iç huzuru için gerekli bir eylemdir.”

(Katılımcı 32, E, 22): “Gönüllü yardım etmek gerekir çünkü birine yardım etmenin manevi hazzı dünyadaki hiçbir şeyde yok.”

(Katılımcı 30, E, 21): “İnsanlara yardım edebilmek, onlara katkıda bulunabilmek kendim için çok güzel. Çünkü insanları mutlu edebilmek kendimi de mutlu etmemi sağlıyor. Ayrıca onlardan hayır duası alabilmek de bir huzur kaynağı.”

3.1.6.2. Gönüllü yardım davranışı bir gün gerektiğinde bireye yardım edilmesini sağlar.

Bazı katılımcıların ifadeleri, onların bir gün yardıma muhtaç hale geldiklerinde yardım

alabilmek için gönüllü yardım davranışına yöneldiklerini göstermektedir. Motivasyon tablosuna göre bir gün kendisi de ihtiyaç duyduğunda yardım alabilmek için gönüllü olduklarını söyleyen katılımcılar yoğunluktadır.

(Katılımcı 23, E, 22): “Birgün bende o durumda olabilirim zira depremde bu durumu bizzat kendim yaşadım.”

(Katılımcı 50, K, 23): “Gönüllü yardım davranışı ile insanlar her insanın bir gün yardıma ihtiyacı olabileceği gerçeğini anlamış olurlar.

(Katılımcı 17, E, 24): “Evet bu durum zincirleme şeklindedir birinin hayatını değiştirirsen kendi hayatın da değişir.”

3.1.6.3. Gönüllü yardım davranışı bireyin güçlü yönlerini keşfetmesini sağlar.

Katılımcılardan bazıları gönüllü davranışının güçlü yönlerini açığa çıkarttığını düşünmektedirler. Özellikle iş birliği, sorumluluk alma, kişisel becerileri fark etme gibi kazanımların bu ifadelerde ön plana çıktığı görülmektedir.

(Katılımcı 28, E, 23): “Gönüllülük faaliyetleri, kişisel gelişim açısından büyük bir fırsat sunar. Bir projenin veya organizasyonun bir parçası olarak çalışmak, liderlik becerilerinizi geliştirmenize, zaman yönetimi yeteneklerinizi iyileştirmenize, iş birliği yapmayı öğrenmenize ve sorumluluk almanıza yardımcı olur. Bu deneyimler, kişisel ve mesleki yaşamınızda size fayda sağlar. Gönüllülük faaliyetleri, genellikle yeni becerilerin kazanılmasına olanak tanır. Örneğin bir dil kursu düzenleyen bir gönüllü olmak, öğretme becerilerinizi geliştirebilir veya bir inşaat projesinde çalışmak, el becerilerinizi geliştirebilir. Bu tür beceriler, kariyerinizde veya kişisel yaşamınızda size yardımcı olabilir. Farklı yaşam deneyimlerine sahip olan insanlarla çalışmak, perspektifinizi genişletir ve farklı bakış açılarını anlamanızı sağlar. Bu da insan ilişkilerinde daha anlayışlı ve duyarlı olmanıza yardımcı olur.”

3.1.6.4. Gönüllü yardım davranışı sayesinde yeni arkadaşlar edinilir.

Bir katılımcı gönüllü yardım davranışı sayesinde farklı insanlarla tanışma ve iletişim kurma fırsatını yakalamamanın mümkün olduğunu ifade etmektedir. Motivasyon tablosuna göre gönüllü olmalarını yeni arkadaş bulmak için fırsat olarak gören katılımcılar mevcuttur. Bunun yanı sıra bazı katılımcılar yalnız kalmamak için gönüllü olduğunu ifade etmişlerdir.

(Katılımcı 28, E, 23): “Gönüllülük faaliyetleri, insanları topluma daha fazla dahil olmaya teşvik eder. Gönüllü olarak çalışırken, farklı insanlarla tanışma ve iletişim kurma fırsatı bulursunuz. Bu, yeni

bağlantılar kurmanızı ve toplumun bir parçası olmanızı sağlar.”

3.1.7. Gönüllü Yardım Davranışının Toplumsal İşlevleri

“Sizce gönüllü yardım davranışı insana ve topluma fayda sağlar mı? Eğer öyle ise bu faydalar nelerdir?” sorusuna katılımcıların tamamı gönüllü yardım davranışının topluma yarar sağlayacağını düşünmektedir. Bu bağlamda katılımcılar gönüllü yardım davranışının toplum bilincini geliştireceğini, birlik ve beraberliği pekiştireceğini, toplumsal huzuru artıracığını, insanlar arası ilişkileri düzenleyeceğini, güven ortamını oluşturup, paylaşmayı ve gelir adaletini sağlayarak toplumsal kalkınmaya zemin hazırlayacağını, iyiliğin yayılmasına vesile olacağını ve insanlara kardeşçe yaşamı öğreteceğini ifade etmişlerdir.

(Katılımcı 38, E, 24): “Millet olma şuurunun kazandırır, güven ortamı sağlar, birlik oluşmasını sağlar...”

(Katılımcı 12, E, 25): “Fayda sağlar, insanların toplumsal olarak birbirlerine duyduğu sevginin, inancın, güvenin artmasına, insanlar arası kültürel, maddi vb. farklar olsa dahi insanların birbirlerine destek olması hem birbirleri arasındaki bu uçurumların kapanmasına hem de bir ülkenin refah seviyesinin artmasına, en basitinden insanların daha mutlu olmasına gerek maddi gerek manevi olarak katkı sağlamaktadır. Bir toplum en zor durumdaki vatandaşı kadar refah içerisindedir. Vatandaşa verilen değer seviyesini gösterir. İnsanların dayanışması hayatta kalabilmeleri adına önem arz etmektedir.”

(Katılımcı 11, K, 25): “Evet, fayda sağlar. Ülke geneli ekonomik durumu iyileştirir, sosyokültürel yapıyı kuvvetlendirir, dinî ve manevi değerlerin daha sağlıklı yaşanmasını sağlar ve sünnet-i seniyyenin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur.”

Tartışma ve Sonuç

Dinin özgeci tutum ve davranışları aktif olarak teşvik etmesi ve özgeci insanların toplum yanlısı davranışlara daha fazla meyilli olması, gönüllülük ile din arasında döngüsel bir ilişkinin var olduğunu düşündürmektedir. Bu düşünceden hareketle araştırmada, gönüllü yardım davranışının dinî motivasyonlarının ortaya çıkartılması hedeflenmiştir. Araştırma bulgularına göre büyük çoğunluğu (%87) kendini orta ve ortanın üzerinde dindar olarak algılayan çalışma grubunun %79,2’si, herhangi bir dinî grup ya da cemaate bağlı olmadıklarını belirtmiştir. Katılımcıların %87’sinin son 12 ay içerisinde depremzedelere yönelik gönüllü yardım hareketi içinde yer aldıkları görülmektedir. Ayrıca çalışma grubunun, %62,3 ile en fazla

eğitim alanında faaliyet gösterdikleri bulgulanmıştır. En az faaliyet gösterilen alan ise %11,3 ile dinlenme ve eğlence sektörüdür. Depremzedelere yönelik gönüllü yardım davranışını eğitim faaliyetleri izlemektedir. Bu sonuç araştırma bulgularıyla uyumludur. Nitekim Türkiye’de yapılan bir araştırma, gönüllülerin en fazla eğitim daha sonra ise çocuklar, gençler, çevre, kadın kültür ve sanat alanlarında gönüllü faaliyetlere katıldıklarını göstermektedir.³³

Katılımcıların ihtiyaç sahibi insanlara karşı duyarlı olmalarında ve gönüllü yardım davranışı sergilemelerinde etkili olan en temel motivasyonlara bakıldığında, birey temelli motivasyon cümlelerinin daha fazla onaylandığı görülmektedir. Aynı sonuç mülakat sorularına verilen cevaplarda da görülmüştür. Bu bulgulardan hareketle katılımcı grubun, toplum temelli özgeci davranışı her fırsatta teşvik eden dinî motiflerle gönüllü yardım davranışına daha fazla güdülendikleri söylenebilir. Nitekim verilen cevaplar incelenip kategorize edildiğinde dinin karşılık beklemeden insanlara yardım etmeyi ve empatik bir tutumla onlara karşı merhametli olmayı istemesinin altı çizildiği görülmektedir. Araştırmanın bu bulgusu literatürle uyumludur. Örneğin faydacı yönelimlerle gönüllülüğe daha fazla motive olunacağı hipotezi ile gerçekleştirilen karşılaştırmalı bir araştırmada öğrencilerin, özgeçmiş oluşturma veya sosyal motivasyonlarına dayalı olmaktan ziyade özgecil ve değer odaklı nedenlere dayalı olarak gönüllü faaliyetler içerisinde yer aldıkları sonucuna ulaşılmıştır.³⁴ Bu sonuç hem motivasyon hem de kazanım açısından başka araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Örneğin bir araştırmada gönüllüğün insan kişiliği üzerindeki olumlu etkileri belirlenmeye çalışılmış ve toplumsal sorunlara karşı duyarlılık kazanmanın %87,7 oranında birinci sırada, daha huzurlu hissetmenin ise %70,8 oranında en son sırada yer aldığı görülmektedir. Bireysel kazanımları toplumsal motivasyonlarla gelen bir sonuç olarak görmek mümkündür. Bu araştırmada katılımcılar, gönüllü yardım davranışını değişip dönüştükleri bir yolculuk olarak tanımlamakta ve bu yolculuğun kendilerine sonuç olarak manevi tatmin sağladığını ifade etmektedirler. Toplumsal katkı motivasyonun öncelendiği bu yolculukta bireyler gönüllülüğü, “Bir şeyleri değiştirebilirim inancıyla yola çıktıkları serüven” olarak görmekte ve bu serüveni kendileri

³³ Emre Erdoğan - Pınar Uyan Semerci, “Türkiye Gönüllülük Araştırması 2019: Gönüllü Profili, Gönüllülerin Koşulları ve Kazanımları”, *Türkiye’de Gönüllülük Deneyimler, Sınırlılıklar ve Yeni Açılımlar*, der. Emre Erdoğan vd. (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2020), 7.

³⁴ Handy Femida vd., “A Cross-Cultural Examination of Student Volunteering: Is It All About Résumé Building?”, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 39/3 (2010), 498.

açısından “fark yaratma”; faydalanana destek olma/sevme/dinleme” ve “faydalanana yardımcı olmanın verdiği tatmin/fedakârlık” olarak da ifade etmişlerdir.³⁵

Gönüllü olan insanlar genellikle kolektif olarak içselleştirilmiş ve geliştirilmiş toplum yanlısı değerler ve kurallar tarafından motive edilir. Dolayısıyla toplum yanlısı normatif kültür içerisinde insanlar hayırsever olmaya yönelik gönüllü davranış sergilemeyi görevleri olarak algılayabilir ve hatta çevrelerinden de aynı duyarlılığı bekleyebilirler. Böyle düşünmedikleri zaman suçluluk hissine kapılmaları bile muhtemeldir. Bu bağlamda dinî gönüllülüğün dindar insanlar için bir tür normatif eylem olduğu söylenebilir. Din ve gönüllülük arasındaki ilişkiyi incelerken dindarlığın çok yönlü doğasının dikkate alınması gerekir. Gönüllülük sadece ihtiyacı olan insanlara destek ve bakım sağlamakla kalmaz aynı zamanda gönüllülerin dinî değer ve öğretilerini hayata geçirmelerine de imkân sağlamaktadır. Konuya ilişkin yapılmış bir araştırma sonucuna göre sağlık, eğitim, dinî kurumlar, insan hizmetleri, kamusal veya toplumsal yarar, eğlenme ve dinlenme, politik kampanyalar, gençlik danışmanlığı ve işle ilgili organizasyonlar gibi dokuz farklı alanda dinî bağlılık, gönüllü katılımın sıklığını pozitif yönde anlamlı bir şekilde artırmaktadır.³⁶ Araştırma bulguları konuya ilişkin Batı kaynaklı araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Örneğin Johnston tarafından 2013 yılında yapılan bir araştırmada dine verilen önem ve dinî aktivitelere katılım ile gönüllülük arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.³⁷ Konuya ilişkin bir başka araştırmada ise hem kolektif dindarlığın hem de dinî sosyalleşmenin gönüllü katılımı önemli ölçüde yordadığı tespit edilmiştir. Hatta çalışmada dinin destekleyici sosyal ağ sunması sebebiyle dinî olmayan gönüllülük üzerinde de olumlu bir etki yaptığı ileri sürülmektedir.³⁸

Gönüllü yardım davranışını aynı zamanda insani bir sorumluluk olarak algılayan katılımcıların, genel olarak dinî gelişimle insani gelişimi farklı algıladıkları düşünülmektedir. Müslüman toplumlarda dinin hayatın tüm alanlarına etki eden önemli bir

³⁵ Emre Erdoğan - Pınar Uyan Semerci, “Türkiye Gönüllülük Araştırması 2019: Gönüllü Profili, Gönüllülerin Koşulları ve Kazanımları”, 20- 37.

³⁶ Yeung, “Religious Involvement and Participation in Volunteering: Types, Domains and Aggregate”, 115-131.

³⁷ Kathryn A. Johnson vd., “Intrinsic Religiosity and Volunteering During Emerging Adulthood: A Comparison of Mormons with Catholics and Non-Catholic Christians”, *Journal for the Scientific Study of Religion* 52 (2013), 847.

³⁸ Paul, Vermeer - Peer Scheepers, “Religious Socialization and Non-Religious Volunteering: A Dutch Panel Study”, *Voluntas* 23 (2012), 951-955; Hajnalka Fenyes, “Effect of Religiosity on Volunteering and on the Types of Volunteering among Higher Education Students in a Cross-Border Central and Eastern European Region”, *Acta Univ. Sapientiae, Social Analysis* 5/2 (2015), 183-186.

unsur olarak algılanması, dinî hayat - seküler hayat ayrımının fazla benimsenmemesi katılımcıların gönüllü yardım davranışını insani bir sorumluluk olarak algılamalarında etkili olmuş olabilir. Katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere dinin ilke ve prensipleriyle yardım temelli gönüllü davranışı teşvik ettiği ve bu yönüyle süreci kolaylaştırdığına inanılmaktadır. Bazı işlevleri sebebiyle gönüllüğe dinî bir misyon yükleme söz konusu olabilmektedir. Zira gönüllülük genelde yoksulluğun, marjinalleşmenin ve eşitsizliğin diğer biçimlerinin sonucu olan sosyal dışlanmayı azaltarak dinin sosyal adalet vurgusuyla örtüşmektedir.³⁹

Gönüllü yardım davranışı sergilemek için dinî bir grup ya da cemaat içinde bulunmanın gereğine büyük oranda katılmayan katılımcıların yanı sıra dinî grup ya da cemaat içinde bu tür faaliyetleri yürütmenin, motive edici ve duygu coşkunluğunu artırıcı etkisini vurgulayan katılımcıların da olduğu görülmektedir. Araştırma bulgularına göre katılımcıların tamamı gönüllü yardım davranışının topluma fayda sağlayacağını düşünmektedir. Bu bağlamda katılımcılar gönüllü yardım davranışının hem toplumun birlik ve beraberliğini sağlayacağını, hem de güven ve adaleti sağlayarak huzurlu bir dünyanın inşasına hizmet edeceğini düşünmektedir. Bu bulgular literatürle uyumludur. Nitekim konuya ilişkin araştırmalar gönüllülüğün bireysel ve toplumsal yönden faydaları üzerine vurgu yapmaktadır. Bu araştırmalara göre gönüllülük, yerel kalkınmaya dair sahiplenme ve dayanışma duygusunu güçlendirerek sosyal uyumu ve sürdürülebilirliği artırmaktadır. Bunun yanı sıra bireylerin girişimcilik ruhunu destekleyen gönüllülüğün, istihdam edilebilirliği artırma özelliği vardır. Kişisel becerilerin keşfi, duygusal gelişimin desteklenmesi, saygı ve sorumluluk çerçevesinde tutum oluşturma konusundaki etkisi yönüyle de gönüllülüğün kişisel gelişime katkı sağladığı ifade edilmektedir.⁴⁰ Gönüllü açılarından hayata anlam katması, pozitif bakış açısı geliştirmesi, kişisel değer ve inançların yansıtılmasına imkân sunması ve motivasyonu artırması yönüyle de gönüllülüğün bireyin hayatına önemli katkılar sunduğu söylenebilir.⁴¹ Fazlıoğlu'nun ifadesiyle

³⁹ Aygül Fazlıoğlu, "Kaybolmamış Duyarlılıkların Ortaya Çıkarılmasında Gönüllülük Anlayışının Önemi", çev. Eda Erdem, (Ankara: Tasarımhane, 2013), 71.

⁴⁰ Görkem Bağcı, "Genç Gönüllülüğü: Kişisel ve Sosyal Kalkınmaya Giden Çift Yönlü Yol", *Türkiye'de Gönüllülük, Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*, çev. Eda Erdem, (Ankara: Tasarımhane, 2013), 52.

⁴¹ Başak Güçlü, "Türkiye'de Kurumsal Gönüllülük", *Türkiye'de Gönüllülük, Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*, çev. Eda Erdem, (Ankara: Tasarımhane, 2013), 66.

bir inanca bağlılığın da göstergelerinden bir olan gönüllük, “başkasını mutlu etmenin en büyük mutluluk olduğunu farketmek”⁴² suretiyle hayata anlam katmaktır. Aslında gönüllük davranışının etkileri sadece gönüllü açısından değerlendirilemez. Bu katkının karşılıklı olduğunu söylemek mümkündür. Zira gönülden fakat profesyonelce yapılan bu çalışma tek yönlü değil; karşılıklı bilgi, duygu ve gönül alışverişinden oluşan dinamik bir süreçtir.⁴³ Bu dinamik sürecin birey ve toplum gelişimine katkıları sebebiyle bu faaliyetin bir medeniyet göstergesi olarak gücün sembolü olarak görülmesi durumu söz konusudur.⁴⁴

Bireysel dindarlığın gönüllülük üzerindeki etkisine ilişkin farklı bulgular mevcuttur. Örneğin Paxton ve arkadaşlarının araştırma sonuçlarına göre, düzenli dua etme gibi bireysel dinî uygulamaların gönüllülük üzerinde olumlu bir etkisi vardır. Araştırmada her gün dua eden bir kişinin, her gün dua etmeyen kişiye göre 1/4 oranında daha fazla organizasyona gönüllü olacağı ifade edilmektedir. Prouteau ve Sardinha'nın çalışma bulgularına göre de eğer biri aktif olarak dua ediyorsa, seküler gönüllülükten daha fazla dinî gönüllülük faaliyeti içinde yer almaktadır. Aynı araştırmaya göre dindarlık değişkenleri açısından beklendiği gibi kiliseye devamın da gönüllülükle yüksek düzeyde bir ilişkisi vardır. Çünkü bu araştırma sonuçlarına göre toplu gönüllülük için elde edilen katsayı dikkate alındığında, kilisedeki ibadetlere haftada birden fazla katılan bireylerin gönüllü olma ihtimalinin hiç katılmayanlara göre 3,9 kat daha yüksek olduğu bulgulanmıştır.⁴⁵

Bu sonuçlardan hareketle kutsal mekânlara gitme sıklığının gönüllü olmaya meyli artırdığı söylenebilir. Çünkü dinî kurumlar hayırsever ilgiyi teşvik eden değerler sunmaktadır. Dinî kurumlara ya da dinî vakıflara aktif üyeliğin yanı sıra mevcut aidiyet bağlarını geliştirme ve sosyal sermaye yaratma isteğinin de gönüllü davranışı artırmaya yönelik bir etki yaptığından söz edilebilir. Zira gönüllülük büyük oranda arkadaşlık gibi yakın ilişki ağlarıyla gerçekleşen bir harekettir. İnsan kaynakları teorisine göre gönüllülüğü etkileyen faktörler

⁴² Fazlıoğlu, “Kaybolmamış Duyarlılıkların Ortaya Çıkarılmasında Gönüllülük Anlayışının Önemi”, 70.

⁴³ İstem D. Akalp, “Gönüllülüğün Eğitim Alanına Etkisi: Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (Tegv)'nin Deneyimleri”, *Türkiye’de Gönüllülük, Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*, çev. Eda Erdem, (Ankara: Tasarımhane, 2013), 54.

⁴⁴ Fazlıoğlu, “Kaybolmamış Duyarlılıkların Ortaya Çıkarılmasında Gönüllülük Anlayışının Önemi”, 69.

⁴⁵ Pamela Paxton vd., “Volunteering and the Dimensions of Religiosity: A Cross-National Analysis”, *Rev Relig Res* 56 (2014), 612-619; Lionel Prouteau - Boguslawa Sardinha, “Volunteering and Country-Level Religiosity: Evidence From the European Union”, *Voluntas* 26 (2015), 251; Penny Edgell Becker - Pawan H Dhingra, “Religious Involvement and Volunteering: Implications for Civil Society”, *Sociology of Religion* 62/3 (2001), 316-324.

arasında değer tercihleri, dinî faaliyetler ve dindarlık algısı dikkat çekmektedir. Bir kişinin bireysel dindarlığı ne kadar güçlüyse dinî faaliyetlere katılım ve gönüllülük sıklığı da o kadar artar. Bu bağlamda muhafazakarlık değer faktörünün gönüllülük ile ilişkili olduğu söylenebilir. Fenyes'e göre literatür ve önceki araştırma bulguları, değer tercihi ve dindarlığın gönüllülüğü, kişinin sosyal geçmişinden veya cinsiyetinden daha büyük ölçüde etkilediğini göstermektedir. Ona göre öğrencilerin dindarlığı, diğer açıklayıcı değişkenlerin etkilerini hesaba kattıktan sonra bile gönüllülüğü olumlu yönde etkilemektedir. Gönüllülük ile dindarlık arasındaki ilişkiyi konu alan bazı araştırmalar düzenli dua etmenin dinî bir mekânda bulunmanın etkisinden daha önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bunun nedeni, küçük dinî gençlik gruplarına katılmanın öğrenciler arasında en popüler etkinlik olması ve gönüllülük üzerinde en büyük olumlu etkiye sahip olması olabilir.⁴⁶

Hollanda'da formal ve informal gönüllülükte dindarlığın rolü üzerine yapılan bir araştırmada maneviyatın gayri resmi gönüllülük olasılığını artırdığı, diğer insanların ihtiyaçlarına açık olma ve onlara gerçek anlamda hizmet sağlama imkanını beraberinde getirdiği bulgulanmıştır. Benzer şekilde araştırma bulguları, mevcut kurumsal dinî katılımın, erkeklerin gönüllü işlerde yer alma olasılığının yanı sıra erkeklerin bu tür işlere ayırdıkları zamanın pozitif bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dinî kurum veya ibadethanelere katılanların genel gönüllü faaliyetlere katılma (veya katılmaya davet edilme) olasılığının daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra dinî sosyalizasyonun hem dinî hem de seküler gönüllülükle önemli ve olumlu bir şekilde ilişkili olduğu bulgulanmıştır. Bu bulgulara göre özellikle çok katı olmayan bir dinî sosyalleşmenin yetişkinlerin din dışı gönüllülüğü üzerinde etkisi bulunmaktadır. Aynı zamanda bireyin dindarlık düzeyi, gönüllü davranışla güçlü bir şekilde ilişkilidir.⁴⁷ Malezya'da üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırma, dindarlığın gönüllü davranışa yönelme olasılığını arttırdığını ortaya koymuştur. Bu sonuç, dinî katılımın gönüllülük ile olumlu bir şekilde ilişkili olduğunu öne süren diğer çalışma

⁴⁶ Hajnalka Fenyes, "Effect of Religiosity on Volunteering and on the Types of Volunteering among Higher Education Students in a Cross-Border Central and Eastern European Region", 183-186.

⁴⁷ Marike van Tienen vd., "The Role of Religiosity for Formal and Informal Volunteering in the Netherlands" *Voluntas* 22, (2011): 365-389, 382; Paul Vermeer - Peer Scheepers, "Religious Socialization and Non-Religious Volunteering: A Dutch Panel Study", *Voluntas* 23/4 (December 2011), 940.

bulgularıyla uyumludur.⁴⁸

Yerli ve yabancı literatür bulguları ile teorik çerçeve göz önüne alındığında dinî öğretinin ötekine karşı duyarlı davranışı desteklemesi ve yardım temelli gönüllü davranışı açık bir şekilde teşvik etmesi sebebiyle dinî hassasiyete sahip kişilerin dinî motivasyonlarla bu davranışa yönelme ihtimallerinin daha yüksek olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle din eğitimi veren kurum müfredatlarında bu konunun vurgulanması, daha istendik sonuçların ortaya çıkmasını kolaylaştıracaktır. Özellikle Müslüman toplumlarda örgütsel olmaktan çok bireysel gönüllü yardım davranışının ön planda olması bu faaliyetleri kayıt dışı haline getirmektedir. Bu konudaki yaygın kanaat ise, gönüllülüğün kurumsal ve örgütsel bir yapısının bulunması gerektiği yönündedir. Gönüllülüğün sürdürülebilir olması ve toplumun genelinde yaygın bir biçimde benimsenmesi için sosyal ve eğitsel politikalarla bu davranışın desteklenmesi gerekmektedir.⁴⁹ Sadece gençler ve yetişkinlerin değil çocukların da gönüllülük yapmaya teşvik edilmelerinin onların hem kişisel gelişimlerini hem de vatandaşlık bilinçlerini geliştirmeye katkı sağlayacaktır. Ayrıca çocuklarla çalışan gönüllülerin çocuk haklarına ilişkin bilgi ve duyarlılıklarının artması ve çocukların hayatlarında bıraktıkları izi görmeleri onların çocuklara karşı tutumlarında da olumlu etkiler bırakacaktır. Eğitim düzeyi ile gönüllü davranışa katılma arasında pozitif yönde bir korelasyon olduğu ileri sürülmektedir. Örneğin bir araştırmaya göre eğitim düzeyi arttıkça gönüllülük yapma oranı da artmaktadır. Nitekim herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmayanlarda gönüllülük yapanların oranı %2 iken, bu oran lise mezunlarında %6, üniversite mezunlarında ise %17 düzeyindedir. Doktora eğitimini tamamlayanların yaklaşık üçte birinin gönüllü faaliyet içinde yer aldığı gözlenmektedir.⁵⁰ Bu bulgulardan hareketle eğitim düzeyinin artması ve eğitim müfredatlarına gönüllük ile ilgili içeriklerin koyulmasının da bu sürece katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

⁴⁸ A.A.A. Sallam vd., "Religiosity and Volunteering Intention Among Undergraduate Malaysian Muslim Students", 3; Ida. E. Berger, *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, *Voluntas* 17/2, (2006), 131.

⁴⁹ Seyhan Aydınlgil, "Sosyal Politika Geliştirmede Yeni Bir Alan: Gönüllülük, Türkiye'de Gönüllülük, Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi", *Türkiye'de Gönüllülük, Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*, çev. Eda Erdem (Ankara: Tasarımhane, 2013), 33.

⁵⁰ Erdoğan - Semerci, "Türkiye Gönüllülük Araştırması 2019: Gönüllü Profili, Gönüllülerin Koşulları ve Kazanımları", 20.

Kaynakça / References

- A.A.A. Sallam vd. "Religiosity and Volunteering Intention Among Undergraduate Malaysian Muslim Students". *MATEC Web of Conferences* 150/05090 (2018), 1-4. <https://doi.org/10.1051/matecconf/201815005090>
- Adler, Alfred. *İnsan Tabiatını Tanıma*. çev. Ayda Yörükkan. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2003.
- Afşar, Selda Taşdemir. "Gönüllülük Olgusunu Sosyolojik Teorilerle Anlama Denemesi". *Gençlik Araştırmaları Dergisi* (Aralık 2019), 27-49.
- Aksürmeli, Mehmet - Tekten, Zeynep Serap. "İnanç Temelli Organizasyonlar ve Toplumsal Birlik: Konya Örneği", *Toplumsal Birliğin Güçlendirilmesinde Dinî Söylemin Önemi: Tartışmalı İlmî Toplantı*. (16-18 Ekim 2015, Gaziantep) ed. İsmail Kurt vd. 1/ 351-364. İstanbul: Ensar Neşriyat : İslâmî İlimler Araştırma Vakfı (İSAV), 2016.
- Aslan, Harun. "Gönüllülük Alanında Kullanılan Temel Teoriler ve Gönüllü Faaliyetlerde Teori Pratik İlişkisi". *Current Perspectives in Social Sciences* 27/1 (2023), 1-10.
- Ayten, Ali. *Empati ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.
- Bağcı, Görkem. "Genç Gönüllülüğü: Kişisel ve Sosyal Kalkınmaya Giden Çift Yönlü Yol". *Türkiye'de Gönüllülük, Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*. çev. Eda Erdem. Ankara: Tasarımhane, 2013.
- Becker, Penny Edgell - Dhingra, Pawan H. "Religious Involvement and Volunteering: Implications for Civil Society". *Sociology of Religion* 62/3 (2001), 315-335.
- Berger, Ida. E. "International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations", *Voluntas* 17/2 (2006), 115-132.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi 'u's-şahîh*. nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Çakı, Fahri. "Türk Gençlerinde Dinî ve İnfomal Gönüllülük: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması". *Çekmece Sosyal Bilimler Dergisi* 5/10-11 (2017), 223 - 247.
- Dawkins, Richard. *Gen Bencildir*. çev. Asuman Ü. Müftüoğlu (Ankara: Tübitak Yayınları, 9. Baskı 2007), 12-15.
- Deaux, Kay - Wrightsman, Lawrence. *Social Psychology in the 80s*, California: Brooks/Cole Publishing Company, 1984.
- Düzgün, Şaban Ali. *Tanrı'nın Göz Bebeği İnsan*. Ankara: Otto yayınları, 2021.
- Ege, Remziye. "Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi". *Dinî Araştırmalar* 14/38 (Ocak- Haziran 2011), 5-16.
- Erdoğan, Emre - Semerci, Pınar Uyan. "Türkiye Gönüllülük Araştırması 2019: Gönüllü Profili, Gönüllülerin Koşulları ve Kazanımları". *Türkiye'de Gönüllülük Deneyimler, Sınırlılıklar ve Yeni Açılımlar*. der. Emre Erdoğan vd. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,

2020.

- Erikson, Erik H. *İnsanın Sekiz Çağı*. çev. Bedirhan Üstün-Vedat Şar. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, 1984.
- Fazlıoğlu, Aygül. "Kaybolmamış Duyarlılıkların Ortaya Çıkarılmasında Gönüllülük Anlayışının Önemi". çev. Eda Erdem. Ankara: Tasarımhane, 2013.
- Fenyés, Hajnalka. "Effect of Religiosity on Volunteering and on the Types of Volunteering among Higher Education Students in a Cross-Border Central and Eastern European Region". *Acta Univ. Sapientiae, Social Analysis* 5/2 (2015) 181–203.
- Freud, Sigmund. *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri*. çev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınları, 1997.
- Fromm, Erich. *Hayatı Sevmek*. Trc. Ali Köse. İstanbul, Arıtan Yayınları, 2004.
- Geçtan, Engin. *Hayat*. İstanbul: Metis Yayınları, 16. Baskı, 2019.
- Glaser, Aura. "A Call To Compassion- Bringing Buddihist Practices of the Heart into the Sou of Psychology". *The Crazy Wisdom Community Journal* (May-August 2005). Erişim 4 Haziran 2019.
<https://static1.squarespace.com/static/526e8724e4b06485ddc46b03/t/53b6edcce4b07ea97842930c/1404497356556/Call+to+Compassion+05.pdf>
- Güzel, Bekir. "Toplum Kalkınmasında Gönül Elçileri Projesi ve Türkiye'nin Gönüllülük Algısı". *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature anda History of Turkish or Turkic* 10/6 (İlkbahar 2015), 521-532.
- Handy Femida vd. "A Cross-Cultural Examination of Student Volunteering: Is It All About Résumé Building?". *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 39/3 (2010), 498–523.
- Jung, Carl Gustav. *Aspects of the Feminine*. London: Routledge, 1989.
- Karaca, Faruk. "Dindarlığın Etkileri". *Din Psikolojisi*. ed. Hayati Hökelekli. 71-92. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Kathryn A. Johnson vd. Intrinsic religiosity and volunteering during emerging adulthood: A comparison of Mormons with Catholics and non-Catholic Christians. *Journal for the Scientific Study of Religion* 52 (2013), 842–851.
- Kızılgeçit, Muhammed vd. "Salgın Sürecinde Sahada Olanlar: Vefa (Diyanet, MEB, Emniyet ve Sağlık Çalışanları): Yardımda Bulunanlar ve Yardım Alanlara Yönelik Bir Çalışma". *Koronavirüs Salgını Sürecinde Vefa*. ed. Fatih Kurt. 7-64. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021.
- Maslow, Abraham. *İnsan Olmanın Psikolojisi*. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kuraldışı Yayınları, 6. Baskı, 2018.
- Özcan, Zeynep. *Merhamet Psikolojisi, Zihinsel İmgeler Işığında Merhamet*. Ankara: Çamlıca Yayınları, 2020.

- Palabıyık, Hamit. "Gönüllülük ve Yerel Hizmetlere Gönüllü Katılım Üzerine Açıklamalar". *Yönetim Bilimleri Dergisi* 9/1 (2011), 86-110.
- Paxton, Pamela vd. "Volunteering and the Dimensions of Religiosity: A Cross-National Analysis". *Rev Relig Res* 56 (2014), 597-625.
- Parlatır, İsmail. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi, 2006.
- Peterson, Christopher - Seligman, Martin E. P. *Character Strengths and Virtues, a Handbook and Classification*. New York: Oxford University Press, 2004.
- Prouteau, Lionel - Sardinha, Boguslawa. "Volunteering and Country-Level Religiosity: Evidence From the European Union". *Voluntas* 26 (2015), 242-266.
- Ryff, Carol D. - Singer, Burton H. "Know Thyself and Become What You Are: A Eudaimonic Approach to Psychological Well-Being". *Journal of Happiness Studies* 9/1 (2008), 13-39.
- Ryff, Carol D. "Happiness is Everything, or is it? Explorations on the Meaning of Psychological Well-Being". *Journal of Personality and Social Psychology* 57/6 (1989), 1069-1081.
- Seyhan Aydınligil, Sosyal Politika Geliştirmede Yeni Bir Alan: Gönüllülük, Türkiye'de Gönüllülük, Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi, *Türkiye'de Gönüllülük, Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*, çev. Eda Erdem (Ankara: Tasarımhane, 2013), 32-38, 33.
- Tarhan, Nevzat. *Değerler Psikolojisi ve İnsan*. İstanbul: Timaş Yayınları, 12. Baskı, 2018.
- Tarhan, Nevzat. *Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ, Bize Özgü Duygular, Bize Özgü Analiz*. İstanbul: Timaş Yayınları, 23. Baskı, 2019.
- Türkeri, Ömer. "Diğerkâmlık ve Egoizmin Ahlaki Açından Karşılaştırılması". *Kutlu Doğum Haftası "Hz. Peygamber Kardeşlik Ahlaki ve Kardeşlik Hukuku" Sempozyumu* (Ankara, 21-22 Nisan 2012). 571-580. Ankara: DİB Yayınları, 2013.
- Vermeer, Paul, - Scheepers, Peer. "Religious Socialization and Non-Religious Volunteering: A Dutch Panel Study". *Voluntas* 23/4 (2011), 940-958.
- Yaran, Cafer Sadık. "Toplumsal Ahlak". *İslam Ahlak Esasları*. ed. Tahsin Görgün. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2010.
- Yeung, Jerf W. K. "Religious Involvement and Participation in Volunteering: Types, Domains and Aggregate". *Voluntas* 28 (2017), 110-138.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 8. Baskı, 2011.